

Λαϊκός ή «Παραδοσιακός» πολιτισμός;

Του Γιάννη Κιουρτσάκη

«Λαϊκός» ή «παραδοσιακός» πολιτισμός; Το μεγαλύτερο όφελος της έρευνας που άνοιξε το «ΑΝΤΙ» μπορεί να είναι ότι βοηθάει να ξεπεράσουμε χρηστικά το παραπάνω δίλημμα προβάλλοντας τους δρους του στον όριζοντα της δικής μας σύγχρονης έμπειρίας. (Μιλώ από τη σκοπιά του ανθρώπου που νοιάζεται πριν απ' όλα για τα ζητήματα της πολιτιστικής δημιουργίας). Πραγματικά, ανεξάρτητα από το μεθοδολογικό κύρος της μιάς ή της άλλης όρολογίας, μιά διαπίστωση είναι πιστεώ θεμελιακή: καμιά ό μα δ ι κ ή δημιουργία δεν είδε ως τώρα το φως χωρίς την ύπαρξη μιάς άγραφης αλλά δεσμευτικής παράδοσης, που λειτουργούσε μαζί σαν κώδικας άναφοράς, σα σύστημα μαθητείας και σαν όργανο επικουρίας· και αντίστροφα, μιά τέτοια παράδοση λειτουργούσε άληθινά μονάχα στο μέτρο που άνανεωνόταν άνεπαίσθητα αλλά άκατάπαντα από τη δημιουργική χρήση μιάς όμάδας. Χωρίς αυθύπαρκτη παράδοση ή όμαδική έκφραση καταντάει άνασθητη κραυγή, κατευθυνόμενη εκδήλωση ή παθητική άποδοχή ξένων άξιών· χωρίς όμαδική χρήση ή παράδοση καταντάει νεκρό μουσειακό άντικείμενο. Με άλλα λόγια, ή σχέση άνάμεσα στον «παραδοσιακό» και το «λαϊκό» χαρακτηρα ενός πολιτισμού είναι διαλεκτική· αυτό διδάσκει τουλάχιστο ή μέχρι τώρα ιστορική έμπειρία, που διαψεύδει έξίσου το μύθο του άπόλυτου «μαζικού αυθορητισμού», όσο και εκείνον που έπιμένει να βλέπει στα άτομα τους άποκλειστικούς δημιουργούς του πολιτισμού.

Το φαινόμενο μπορεί και πρέλει να κοιταχτεί συγκεκριμένα: μέσα σε μιά «πρωτόγονη» λ.χ. κοινωνία, ή, πιο κοντά σε μιάς, στην «παραδοσιακή» άγροτική κοινότητα της Τουρκοκρατούμενης Ελλάδας, ή παντοδύναμη παρουσία μιάς άγραφης, έθιμικής παράδοσης που παρακολουθεί τον άνθρωπο από το λίκνο ως τον τάφο, εκδηλώνεται άδιάκοπα μέσα από άμέτρητους κοινωνικούς έλέγχους, ζωογονείται με τη συντεχνιακή και έμπειρική μαθητεία και την ακόμα ευρύτερη «παιδεία» της καθημερινότητας ή της γιορτής, και άγκαλιάζει τελικά όλες τις όψεις της ζωής - ή παρουσία, λέω, αυτή, θεμελιώνει μίαν ευρύτατα δημιουργική συμμετοχή του καθένα στη διαμόρφωση των όρων ζωής της κοινότητας. Χάρις σ' αυτήν τα άτομα και οί άλλες επάλληλες γενιές συνδέονται όργανικά όπως οί κρίκοι μιάς άδιάσπαστης άλυσίδας που ξεπερνάει και ταυτόχρονα ένώνει τά κομμάτια που την άποτελούν (') - φουςιας και δημιουργός του πολιτισμού είναι λοιπόν ό ίδιος ό «λαός» με την καθολική σημασία που έχει ή λέξη στη γλώσσα της Έκκλησίας (λειτουργία = έργο λαού, θυμίζει χρήση ό κ. Γιανναράς (2) και που μολονότι κοινωνικά ουδέτερη, περιέχει άναγκαστικά όλα τά στοιχεία της κοινότητας. Κι αυτή ή καθολικότητα (άχόριστη στροφή από το κλειστό αυτοκαταναλωτικό κύκλωμα και τον άγροτικό χαρακτηρα της μικροκοινωνίας που μιάς άπασχολεί), έγγραφεται μέσα στην ίδια την ύπσταση του «παραδοσιακού» έργου κι όταν άκόμα αυτό άναπτύσσεται έξω από το στενό περιβάλλον που το άνάθρεψε. Παράδειγμα τά βορειοελλαδι-

τικά άρχοντικά του 18ου αιώνα: Χωρίς άλλο οί μαστόροι, τα χτίζουν και τά στολίζουν δουλεύουν για κάποιους «άποτέμνους», κάποτε μάλιστα μιμούνται φανερά το μπαφάκι «προηγμένης» Δύσης· σε τελευταία όμως άνάλυση οί ίδιοι είναι παρά κάποιιοι «ταπεινοί» τεχνίτες(3), συνήχιστες ανώνυμης παράδοσης στην όποία έχουν έμπειρικά μαθητεία και που έξακολουθεί να άποτελεί κοινό κτήμα όλόκληρου του έλληνικού κόσμου· που φανερώνεται έτσι ίκανή να άφουσαώσει τά ξένα δάνεια σύμφωνα με τη δική της λειτουργική νομική τέλεια και τις δικές της άισθητικές άξίες. Αυτός είναι θάρα ο λόγος που μιά «κοσμική» τοιχογραφία της Σιάτιστας ή της Κοσσορίας συγγενεύει πιο ούσιαστικά με την έτερόνομη έκφραση του δημοτικού τραγουδιού ή του παραμυθιού παρά με το ίδιο το είκαστικό της πρότυπο.

Άκόμα πιο στενά «λαϊκή» γίνεται αυτή ή παράδοση που στη διχασμένη κοινωνία του «έλεύθερου» έλλαδικού κράτους. Για τον άπλό λόγο ότι φορείς του άγραφου πολιτισμού είναι τώρα τά «κατώτερα» κοινωνικά στρώματα: εκείνα που χωφκηρίζει ή πρόσφατη άγροτική καταγωγή, το χαμηλό διοικητικό έπίπεδο, ό περιθωριακός χαρακτηρας, ό αναλφάβητισμός - μί δυο λόγια, ή μεγαλύτερη δυνατή άποξένωση από τον άπλο τρόπο ζωής και την έπίσημη παιδεία. Τά παραδείγματα είναι γνωστά και εύγλωττα: ανώνυμη άρχιτεκτονική της γειτονίας, λαϊκή είκονογραφία και έπιγραφή, πανηγύρια, Καρναβάλις, ρεμπέτικο... Χωρίς άλλο ή «κοινωνική όλοκλήρωση» άφρα έδω όχι στη συνολική κοινωνία αλλά σε κάποια μερύτερα «ύποσπτήματα» που τείνουν άλλωστε κάποτε να μεταδληθούν σε γκέτο. Ή, για να το πώ άλλιώς: οί εκφράσεις αυτές άποπώνουν τον ταξικό διχασμό και την πολιτιστική σύγκρουση μιάς «δουαδικής» κοινωνίας. Σε όλες ώστόσο τις περιπτώσεις ή δημιουργία - μολονότι «άστικά» μπουλιασμένη - παραμένει γνήσια λαϊκή, με την έννοια ότι πα ρ ά γ ε τ α ι ά π ό τ ό ν ίδι ο τ ό λ α ι κ ό χ ρ ή σ τ η κ ι ό χ ι ά π λ ά « γ ι α τ ό λ α ό ». Κι αυτή ή δημιουργική άυτονομία που στηρίζεται και πάλι στις παραδοσιακές διαδικασίες της προφορικότητας, της όμαδικής συμμετοχής(4), και της έμπειρικής μαθητείας.

Αυτή ακριδώς ή δυναμική ίσορροπία άνάμεσα σε μιά καθόλοποιημένη παράδοση και στη δημιουργική πράξη του όμαδικού φορέα της, μοιάζει σήμερα καταδικασμένη. Τά αίτια - άπο την αυξημένη κοινωνική διαίρεση της εργασίας ως την έμπορευματοποίηση κάθε μορφής κουλτούρας - ταυτίζονται με τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου τεχνολογικού καπιταλισμού και της παγκόσμιας άγοράς του και είναι δέβια άδύνατο να άναφερθούν έστω και ύπαινηχτικά έδω. Το όρατο πάντως άποτέλεσμα, για το σύνολο σχεδόν του πλανήτη, είναι ότι οί παρδοσιακές πολιτιστικές ιδιομορφίες τείνουν να εκλείψουν, ενώ ή ίδια ή έννοια «λαϊκή παράδοση» έξαφανίζεται ή κατατά άπλη συνθηματολογία. Παράλληλα, ή δημιουργικότητα παρουσιάζεται σαν άποκλειστικό προνόμιο των άτόμων ή των καλλιερημένων «έλίτ». Άπό την άλλη μεριά, ή άνάπτυξη της ταξικής συνείδησης των λαϊκών στρωμάτων δέ φαίνεται να συνοδεύεται για την ώρα από μίαν αντίστοιχη πολιτιστική άυτονομία - τουλάχιστο σε χώρες που όπως ή δική μας βρίσκονται στην άμεση πιά περιφέρεια του καπιταλιστικού κέντρου(5). Έκείνο που αντίθετα έντυπωσιάζει είναι ή φανερή ή ύποχθονία άφομώση από τους μηχανισμούς ενός μαζικού όσο και άτομικου τρικού πολιτισμού. Δεν είναι άνάγκη να συμμερίζεται κανείς το άποκαλυπτικό όραμα μιάς έντελώς μονοδιάστατης άνθρωπότητας, για να διαπιστώσει ότι ή άνοδος του διοικητικού και του μορφωτικού έπιπέδου της μάζας συμβαδίζει με άμέτρητα ά τ ο μ ι κ έ ς έντάξεις στο σύστημα του «άνωτερου» πολιτισμού ή των ύποπροϊόντων του και, φυσικά, με την παράλληλη γενική ύποχώρηση της όμαδικής αυτοέκφρασης που χαρακτηρίζει τον παραδοσιακό, λαϊκό πολιτισμό. «Θά έπρεπε», γράφει κιόλας στα 1957 ένας μελετητής που πιστεύει όστόσο στην πολιτιστική ιδιομορφία των λαϊκών τάξεων του τόπου του, να βρούμε μιά καινούργια λέξη για να όνομάσουμε αυτό τον καινούριο αναλφάβητισμό που τά περισσότερα προϊόντα της πολιτιστικής διομηχανίας τείνουν, κάποτε όχι χωρίς έπιτυχία, να διαδύσουν στις συνολικά έγγραμματα σήμερα λαϊκές τάξεις

το ιστορικό κίνημα περφόμεν τα πάντα από τη δωρεάν παιδεία, ο τρόπος με τον οποίο τα μέλη των λαϊκών οδοντολογικών να χρησιμοποιήσουν τις καινούριες γυμναστικές ανάγκες, τα κάνει να υποχωρούν πολιτικά από την έποχή όπου η πλειοψηφία δεν ήξερε να...

...ζώστε να ανάζητήσουμε μέσα από ποιές ακριβώς τα λάια στρώματα του τόπου μας αποξενώνονται από την ίδια τους την πιο πρόσφατη παράδοση. ...κατάστασις ταυτόχρονα πόσο κεντρικό ρόλο το «ταπεινό» διαπιστώνει στην ζωή των λαϊκών ανθρώπων πριν από τον πόλεμο και η απλή του ακόμα ανά-...και σήμερα περίπου υποτιμητική από τους ...αυτόν τον πόλεμο. Θα 'λεγε κανείς ότι η πολιτιστική ...από μια φάση στη διάρκεια της οποίας ο ...ένας άνθρωπος έστρεφε εις την κυρίαρχη αντίληψη ...την «αυτοτέλεια» του δικού του πολιτισμού.

...αυτή μου είναι δύσκολο να ιδώ στη σημερινή κατάσταση ...«αντιζημιωτική», μεταβατική αναγκαιότητα. Το ζήτημα ...με απασχολεί δεν είναι ποιά ακριβώς είναι τα σημερινά ...καταστάσις της παράδοσης, αλλά αν τα υποκατάστατα αυτά ...πούν να εκπληρωθούν και δημιουργηθούν ...και μαδίκες και δημιουργικές ...κι εδώ είμαι υποχρεωμένος να παρατηρήσω ...όλο πιο έντονη διχοτομική διάφραση των ανθρώπων σε μια ...αφήμα «παράγωγων» και σε μια σκόρπια πλειοψηφία ...«αντιζημιωτών» που δεν έχουν καμιά σχεδόν δυνατότητα ενεργής ...χρήσης του προϊόντος που προσφέρεται. Η λαϊκή ...παράδοση πολτοποιείται με αυτό τον τρόπο μέσα στα υποπροϊ- ...τα του «άνωτερου» πολιτισμού, την ίδια στιγμή που αυτός ο ...παισιος (εν μέρει εξαιτίας αυτής ακριβώς της μαζικοποι- ...σης) αρχίζει να αμφιδάλει για τον έαυτό του και να στρέφε- ...ει προς τις «ρίζες».

...Απαντά στην ολοένα πιο αισθητή κρίση που κλονίζει τα ...τα θέματα της ζωής, καμιά σύγχρονη λύση δεν είναι γραμ- ...τη στον ορίζοντα. Κι αυτή ή απροσδιοριστία μας επιτρέπει ...διαπιστώσουμε τα λιγοστά αλλά σπουδαία ίσως πράγματα ...έχουν να μας διδάξουν ο παραδοσιακός λαϊκός πολιτισμός ...οι επιδόσεις του. Συνοψίζω:

α) Ο παραδοσιακός λαϊκός πολιτισμός είναι ένας πολιτι- ...ως πέρα για πέρα «αλλιώτικος» σε σχέση με τον «δικό» μας. ...ήνωση μιας αγροτικής, προ-καπιταλιστικής και μη τεχνολο- ...της κοινωνίας, θεμελιωμένος σε διανθρώπινες και εμπράγμα- ...ες σχέσεις ολότελα διαφορετικές από εκείνες που μας δοξίζουν, ...ρημένος από ένα όραμα του κόσμου που βρίσκεται στους ...πατοδς του δικού μας, ο πολιτισμός αυτός αποτυπώνει τα ...σημεία και τα όρια του άλλου αυτού κόσμου που τον γέν- ...η και παραμένει γι' αυτό ανεπανάληπτος. Σαν κανόνας ...σης το σύνθημα «πιστοφ ή στις ρίζες» είναι, κατά συν- ...τα, όχι απλά ούτοπικό αλλά και μία αταπιάτη.

β) Ωστόσο αυτός ο άλλος πολιτισμός, που αποτελεί την πιο ...παύση ίσως σήμερα ανθρώπινη κληρονομιά μας, δεν είναι ...δύλου «κατώτερος» από εκείνον που ζούμε. Θα πρέπει να

...αλλάγουμε μια για πάντα από τον συνειδητο συνήθως «έξ- ...ελικτισμό», και τον συγγενικό με αυτόν επιστημονισμό, που ...συσκοτίζουν το μυαλό μας με την ψευδαίσθηση μιας ευθύ- ...γραμμής τάχα «προόδου» της ανθρωπότητας. Οι παραδοσι- ...ακές κοινωνίες έπλασαν έναν όλοκληρωμένο πολιτισμό ...πού, στα δικά τους πλαίσια, ίκανοποίησε αξιοζήλευτα το αί- ...τημα της συλλογικής συμμετοχής, καλλιεργούσε θαυμαστά κάθε ...ατομικό χάρισμα και έδινε στην ανθρώπινη έκφραση μιαν ποι- ...ότητα κι ένα δάθος για το οποίο είμαστε συχνά ανυποψίαστοι. ...Νά γιατί ο μόνος τρόπος για να τον καταλάβουμε είναι να τον ...πλησιάσουμε σύμφωνα με τις δικές του κατηγορίες, όχι με εκεί- ...νες της δικής μας «εξαγμένης» κοινωνίας. Με αυτή μονάχα ...την προϋπόθεση - που εξυπακούει την πλατιά ανθρωπολογική ...προσέγγιση σε μιὰ πολύπλευρη, διεπιστημονική βάση - θα ...μπορούμε να αξιολογήσουμε σωστά κάποια μυστηριώδη για ...μιας φαινόμενα, όπως είναι λ.χ. η «παιδεία» του αναλόγου, ...ή αλήθεια μιας «άπλοιχης» ζωγραφιάς, ή συμβολική πολλα- ...μία ενός «άνωτου» καλαμποριού, ή η κρυμμένη γνωστική ...λειτουργία ενός «παιδικού» μύθου...

γ) Ειδικά για τον τόπο μας μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι ...αυτός ο πολιτισμός είναι ο μόνος εντέλως «εθνικός». Εξηγου- ...μαι: δεν ταυτίζω τις έννοιες «λαϊκό» και «νεοελληνικό», που ...δίκαια διοθετεί αύστηρά ο Δημήτρης Χατζής: τόσο περισσό- ...τερο όσο ή συγκρότηση κι αυτή ή ίδια ή ίδια του νεοελληνικού ...έθνους αποτελεί όχι ένα προϊόν της κοινοτικής παράδοσης του ...λαϊκού πολιτισμού, αλλά ένα σύνθετο δημιουργημα που είχε ...σαν αναγκαία προϋπόθεση την ύπαρξη μιας «προοδευτικής» ...λόγιας διανόησης ιπολιασμένης από τις ευρωπαϊκές ιδέες. ...Θέλω μόνο να πώ ότι το χειρολισσάτο περιεχόμενο αυτής της ...ιδέας - οι πραγματικές κοινωνικές σχέσεις και το πραγματικό ...«ήθος» του τόπου όπως έναρκωνονται και σημαίνονται μέσα ...στα έργα της πλειοψηφίας των Έλλήνων - δεν καθορεφτίστηκε ...ποτέ συνολικά από την «άνωτερη» παιδεία μας, ούτε καν μέσα ...από τον αναγκαστικά παραμορφωτικό καθρέφτη μιας κνρίαφ- ...χης ιδεολογίας. Υπόθεση που θα μπορούσε λ.χ. να εξηγήσει ...γιατί ένα απομνημόνευμα όπως εκείνο του αγράμματου Μα- ...κρυγιάννη, με όλους τους υποκειμενισμούς και την «ιδεολογική ...σύγχυση» που το διατρέχουν, μας μαθαίνει περισσότερο για την ...πραγματικότητα που λέγεται ελληνική επανάσταση από όλη ...την επίσημη φιλολογία του αιώνα του: και που επιδιωδιώνεται ...θαρρώ, από το γεγονός ότι όλες σχεδόν οι εξαιρέσεις εμφάνι- ...ζονται αποκλειστικά στο πεδίο της καλλιτεχνικής - λογοτεχνι- ...κής δημιουργίας. Ο λαϊκός πολιτισμός «μας» αποτελεί έτσι το ...«επίπεδο αυθεντικότητας», στο οποίο είμαστε αναγκασμένοι ...να αναφερθούμε κάθε φορά που δοκιμάζουμε να αρθρώσουμε ...τη συλλογική μας ταυτότητα. Η παράδοξη τούτη αντινομία - ...που θα απαιτούσε πολλές ακόμα επεξηγήσεις - οφείλεται, ...όπως καταφέραμε πρόσφατα να το συνειδητοποιήσουμε, στην ...καθαρά εξαρτημένη ανάπτυξη της μεταπρατικής κοινωνίας ...μας: μιας κοινωνίας που παρόλα τα άνοδικά ξεκινήματα δεν ...πέτυχε τελικά να πραγματοποιήσει τη συνολική μεταμόρφωση ...της «εθνικής», λαϊκής κουλτούρας σε εθνικό-άπτικό πολιτισμό: ...φαινόμενο που αποτελεί ίσως την ουσία της πορείας που ξεκί- ...νάει στη Δύση με την 'Αναγέννηση.

δ) Σύμφωνα με το τσασπάνο, ο παραδοσιακός λαϊκός πολι- ...τισμός

ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΙΟΛΙΤΙΚΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΈΚΔΟΣΗ ΤΟΥ
LE MONDE
diplomatique

ΔΡΧ. 40

Εκδίδεται στις Τηλ.
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΕ
Καθημερινά, Τηλ. 3637107
Μηνιαία ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

NOΕΜΒΡΙΟΣ 1976 — No 1 — 1ος χρόνος

39

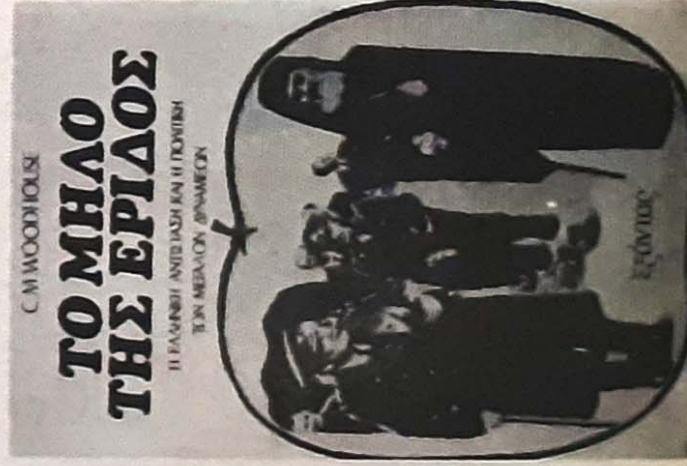
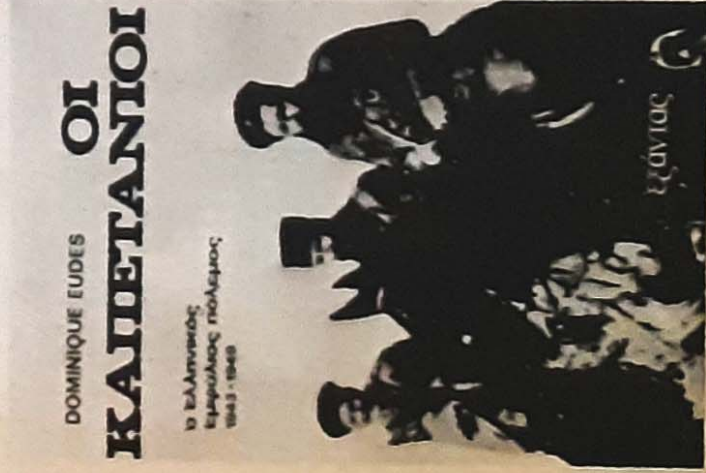
τιμός μπορεί να είναι για μας, όχι ένα προτυπο αλλά μια αφοκλήση. Πρόκληση απέναντι στους θεσμούς και στην οργάνωση της δουλειάς μας, στις πολιτείες και στις κατοικίες μας, στα εκπαιδευτικά συστήματα και στην ψυχαγωγία μας, στον τρόπο που έχουμε να ζούμε, να αγαπάμε, να γερνάμε και να πεθαίνουμε. Μιά τέτοια σκέψη δεν συμπέπει με την εξιδανίκευση του παρελθόντος· σημαίνει μόνο την αναγνώριση της μονιμότητας της ανθρώπινης διάστασης που μπορεί να περιέχει αυτό το παρελθόν μέσα στην ίδια του την «ἀρνητικότητα». Το άπλο γεγονός ότι μιὰ κοινωνία σημαδεμένη από την καταπίεση, την ύλική αθλιότητα και τις προλήψεις, κατόρθωσε παρ' όλα αυτά να θρέψει έναν πολιτισμό που εξασφάλιζε τις στοιχειώδεις ανθρώπινες και φυσικές ισορροπίες, την αύθρομητα «δημοκρατική» συμμετοχή, την προσωπική δημιουργικότητα και την διαδικια αυτοέκφραση, φανερώνει την ύπαρξη μιὰς ἀλλοτρίως ἀνθρώπινης δύναμης που δεν πρέπει να ἀφειθεί ἀνεκμετάλλευτη απέναντι στη βαρβαρότητα που απειλεί. Ὀφείλουμε ἀντίθετα να ἀναζητήσουμε τὰ μέσα που διαθέτουμε σήμερα για τὴν ἀνασυγκρότηση μιᾶς πραγματικής κοινωνίας με ἀνθρώπινους στόχους και διαστάσεις. Κι αυτό επιβάλλει, νομίζω, να ξεπεράσουμε τὴ μονόπλευρη προβληματική του νομικοῦ φορέα τῆς ἐξουσίας ἢ του ὀνομαστικοῦ ιδιοκτήτη των μέσων παραγωγῆς και τὴ συνδέσουμε με κάποια ἄλλα προβλήματα «υποδομῆς» που παραμένουν ἀρκετὰ σκοτεινά: τὸ πρόβλημα τῆς φύσης και τὸν ὄρων τῆς τεχνικής προόδου που δὲν εἶναι «καθεαυτῆ» τόσο οὐδέτερο, ὅσο θέλουμε συχνὰ να πιστεύουμε, ἀλλὰ ἀπεναντίας συστατικά σημαδεμένη ἀπὸ τὴν καπιταλιστική λογική τῆς δυνάμης και τὸ κέρδους(7)· τὸ πρόβλημα τῆς οὐσιαστικῆς ἀποκέντρωσης και αὐτοδιοίκησης(8) σὲ συνάρτηση με τὴν ἀναζήτηση των θεμιτῶν για τὴν ἀνθρώπινη ἰσορροπία διαστάσεων κάθε συστήματος, θεσμοῦ ἢ γραφειοκρατίας· τὸ συγγενικό με τὸ προηγούμενο πρόβλημα τῆς ἀποφασιστικῆς ἐξουσίας των ἀτόμων και των ὀμάδων πάνω στην παιδεία και τὴν ὑγεία, τὴ δουλειὰ και τὴ σκόλη, τὴ ζωὴ και τὴν ἀντιμετώπιση του θανάτου(9), με μιὰ λέξη τὸ πρόβλημα τῆς αὐτοδιαχείρισης

στην πιὸ βαριά σημασία τῆς λέξης: ἐκείνη που περιέχει τὴ σὺλογική δυνατότητα τὸν συγκεκριμένων ἀνθρώπων να ἐλέγξουν οἱ ἴδιοι τὰ ἐργαλεία τους και τοὺς ὄρους τῆς ὑπαρξῆς τους. Μονάχα σὲ μιὰ τέτοια προοπτική ὁ «λαϊκὸς» πολιτισμὸς ἔπαυει νὰ ἀποτελεῖ ἀποκλειστικά ἕνα παρελθὸν γιὰ νὰ γίνει μιὰ διάσταση του μέλλοντος. Ἀλλὰ σ' αὐτὴ τὴ μακρόχρονη και προβληματική ἀναζήτηση ἡ οὐσιαστική γνωριμία με τὴ χροιά «παράδοσης» μπορεῖ με τὸν τρόπο τῆς νὰ συμβάλει.

Σημειώσεις

1. Ἐδὼ δρῖσκεται, νομίζω, ἡ οὐσία του φαινομένου που ἡ κ. Ἄλκη Κυριακίδου. Νίστορος ἀποκαλεῖ «κοινωνική ὀλοκλήρωση». Ἡ ἴδια τοποθετεῖ κάποια πρὸβλημα τῆς δημιουργικότητας στὴ σχέση τῆς με τὴν παράδοση, στὸ βιβλίο τῆς «Λαογραφικὰ Μελετήματα», Ἐκδ. Ὀλκός 1975, σ. 8-11.
2. Χρ. Γιανναρά. Ἡ ἐλευθερία του ἥθους, Ἀθήνα 1970, σ. 72.
3. Ἀξίζει ἐδὼ νὰ θυμίσω πὼς ἡ ἔννοια του «καλλιτέχνη» σὰν ἀτομικοῦ δράματος γὰν ἐμφανίζεται στὴ Δύση μονάχα στὴν ἐποχὴ τῆς Ἀναγέννησης (πρὸβλ. R. Maudrou - Introduction à la France contemporaine, (1500 - 1640), Paris 1974, σ. 229 - 233).
4. Σχολικά με τὸν ἐσωτερικὸ δεσμό ἀνάμεσα στὴν προφορικότητα και τὴν ὀλοκλήρη δημιουργία, βλ. R. Jacobson - Le folklore, forme spécifique de création, στὸν τόμο Questions de Poétique, Paris 1973, σ. 59 - 72.
5. Ἡ σχέση ἀνάμεσα στὴν ἀνάπτυξη τῆς ταξικής συνείδησης, τὴν ἔνταξη σὲ οἰατήματα τὸν ἀπρόσωπων ἐμεταλλευτικῶν σχέσεων τῆς προχωρημένης βιομηχανικής κοινωνίας και τὴν παράλληλη ἀποδιοργάνωση τῆς παραδοσιακῆς λαϊκῆς κοινοῦτας διερευνάται (με ἀφορμὴ τὸ ρεμπέτικο) ἀπὸ τὸ Στάθη Δαμιανάκο στὸ ἄρθρο του «Culture populaire et groupes marginaux Les Temps Modernes 1974, σ. 1447 - 1460, και ἀκόμα ἐνῦπτερα στὸ πρόβλημα στο βιβλίο του «Κοινωνιολογία του ρεμπέτικου», Ἐκδ. ΕΡΜΕΙΑΣ, 1976.
6. Richard Hoggart, The uses of literacy, 1957 (μεταφράζω ἐδὼ ἀπὸ τὴ γαλλική μετάφραση με τὸν τίτλο «La culture du pauvre» Paris 1970, σ. 394).
7. Προβλ. τὴν εἰσαγωγή του André Gorge, στὸ συλλογικὸ τόμο «Critique de la division du travail», Paris 1973, σελ. 9 - 20.
8. Ὁ Levi Strauss λέει κάπου: «ἂν ὁ ἐθνολόγος τολμοῦσε νὰ παῖξει τὸ ρόλο του μεταφραστή (...), θὰ πρότεινε χωρίς ἄλλο μιὰν αὐτοδιοίκηση σὲ ὅλα τα πεδία ἔτσι ὥστε οἱ πιὸ πολλὲς οἰκονομικὲς και κοινωνικὲς δραστηριότητες γίνονται σὰ πεδία ἐκείνα αὐθεντικότητας, ὅπου οἱ ὀμάδες συνεργάζονται ἀπὸ ἀνθρώπους που γνωρίζουν συγκεκριμένα ὁ ἕνας τὸν ἄλλο» (G. Cathonier - Entretien avec Levi Strauss, Ed. 10/18 σελ. 63).
9. Οἱ σχετικὲς - και πολυσυζητημένες - ἔρευνες του Ivan Illich, πέρασαν ἐκείνη ξέρω οὐσιαστικά ἀπαρτηρητες στὸν τόπο μας. Ἀναφέρω ἐνδεικτικά τὰ βιβλία του «Deschooling Society» 1971, «Tools for Conviviality» 1973, και «The Medical Nemesis» 1975.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΞΑΝΤΑΣ

ἔτοιμάζεται

HEINZ RICHTER

1936-1946:

Δύο Ἐπαναστάσεις

καὶ

Ἄντεπαναστάσεις

στὴν Ἑλλάδα